

wahrscheinlich, was durch die Entsprechungen in Form und Verzierung zwischen Rachmani und spätem Vinča, und die Erscheinung eines Rachmani Idols unter den späten Fuden von Vinča bestätigt zu werden scheint (37, 37 a).

4. Einer längeren Dauer des mazedonischen *late neolithic*, die wohl durch die Entwicklung der Gefäßformen an mazedonischen Fundstellen bestätigt wird (40).

Die von Schachermayr angenommenen Beziehungen von Vadastra (nach D. Berciu Vadastra II) und Phtiotic Thebes würden für Thebes ein Datum um 2500-2200 voraussetzen, da Vadastra I—II mit Vinča-Pločnik gleichzeitig ist (42—43), letzteres wieder auf Grund der Beziehungen zur Rachmani — Ware um dieses Datum und etwas später anzusetzen wäre. Allerdings müssten diese Beziehungen durch weitere Funde in Bulgarien bewiesen werden.

Milutin V. Garašanin

James Harvey Gaul, *The neolithic period in Bulgaria*, 1—252, sa 69 tabli, American school of prehistoric research, Bulletin 16, 1948.

U ovoj šesnaestoj knjizi biltena reč je o neolitskom periodu u susednoj Bugarskoj. Navikli smo da u ovim izdanjima bude reči o našem materijalu, koji je obradljivao V. J. Fewkes na prvom mestu, a zatim njegovim saradnicima na našem terenu. Jedan od ovih bio je i J. H. Gaul. U toliko nam je i draža njegova knjiga.

Delo J. H. Gaula obuhvata materijal neolitskog perioda iz cele Bugarske, čiju je sliku pisac pokušao da da na osnovu studija po bugarskim muzejima. Materijal na osnovu koga je on pokušao to da postigne dobijen je bilo putem iskopavanja ili, kao što je slučaj sa većim delom, kao površinski nalaz. Knjiga je podeljena na devet glava. Prva glava govori o geografskom položaju i starim putevima na istočnom delu Balkanskog poluostrva. Tu pisac dokazuje da su rečne doline bile jedini prolazi i komunikacione veze tog perioda. U drugoj glavi govori se o kompleksu slikane keramike zapadne Bugarske (»West bulgarian painted culture«). Tu autor govori na prvom mestu o kompleksu Starčevo-Köröš, a zatim prelazi na slikanu keramiku zapadne Bugarske, koja za nas predstavlja potpuno nov, dosad nepoznat materijal. U ovoj poslednjoj ograničava pisac nekoliko oblasti i govori o materijalu iz Sofijskog basena, zatim iz doline Strume i materijalu iz severne Bugarske, dajući preglednu mapu i spisak lokaliteta, kao i međusobni odnos pojedinih keramičkih vrsta sa raznih nalazišta. Ovaj sistem sa davanjem mape i spiska nalazišta sproveden je dosledno kroz celu knjigu i mnogo doprinosi boljoj preglednosti samoga dela.

Treća glava govori o neolitskim nalazištima poznijeg perioda u zapadnoj Bugarskoj. Pod ovim imenom izdvojio je Gaul nekoliko nalazišta u Bugarskoj sa materijalom koji je prema reprodukcijama dobrim delom vinčanskog karaktera. Takva su nalazišta Pernik, Celopečene i dr.

Četvrta glava obradjuje materijal Boian A kulture, pri čemu se pisac uglavnom oslanja na podatke sa rumunske teritorije. U okviru Boian A kulture izdvaja pisac kao zasebnu maričku grupu (»Marica culture«) u južnoj Bugarskoj.

U petom poglavlju govori se o tel kulturi (»Mound culture«) koju pisac izjednačuje sa Gumelnita kulturom Rumunije. I u analizi ove kulture bazira on svoja proučavanja na rezultatima rumunske arheologije. Pri tome dolazi do zaključka da se podele koje postoje u Gumelnita kulturi Rumunije ne mogu primeniti na materijal Bugarske. To su podele Berciu-a, Dumitrescu-a i D. Rosetti-a.

Šesto poglavlje ukratko govori o pećinama u Bugarskoj, ma da je o njima govoreno i posebno, ukoliko su pojedine pripadale izvesnim kulturama koje je pisac obradjivao.

Šedmo poglavlje raspravlja pitanje Vadastra kulture, koja je poznata sa dva nalazišta u Bugarskoj, i o njenoj vezi sa indoevropskom migracijom.

Osmo poglavlje govori o antropološkom materijalu, dok poslednje ukratko tretira rano bronzano doba u Bugarskoj.

Jedan od najdragocenijih priloga koje nam daje ova knjiga jeste u publikovanju zapadno bugarskog slikanog materijala, jer pisac sintetizira i znatno proširuje materijal koji je publikovao Petkov.¹ Na taj način smo u mogućnosti da povučemo izvesne paralele koje se odmah mogu uočiti između starčevačkog i zapadno bugarskog slikanog materijala. Vidimo pre svega da u Bugarskoj postoje oblici koji u Starčevu nisu zastupljeni, na primer sudovi sa više nožica, kakve međjutim nalazimo u Köröš kulturi kao jednu od njenih odlika.² Slikana keramika pak pokazuje veće kombinacije u bojenim ornamentima kao i veću upotrebu bele boje pri ornamentisanju. Pisac međjutim pominje ovde i jednu belu »crusted« boju, koja nema svojih analogija, koliko nam je poznato, ni u starčevačkom ni u köröskom kompleksu, te nam ni njena pojava nije sasvim jasna. S druge strane, pokazuje bugarski materijal pojave bikoničnosti, koje bi ukazivale na nešto mlađji karakter bar pojedinih nalazišta na kojim se ove pojave mogu konstatovati, a koje govore o njegovom vinčanskom karakteru.³

Kao što smo već napomenuli, u pogledu Boian A kulture vrši pisac podelu u Maričku i Boian kulturu, pri čemu je ona prva lokalna varijanta u slivu Marice. Nesumnjivo da se mora govoriti o lokalnim varijantama izvesnih većih kulturnih kompleksa, no nije nam potpuno jasno na osnovu čega je ovde pisac podelu izvršio, jer se neka razlika u publikovanom materijalu ne može uočiti, a i sam pisac ne naglašava dovoljno karakteristike po kojima je izvršio podelu na grupe. Takodje se ne bismo mogli složiti sa datiranjem koje pisac predlaže za Boian A kulturu u srednje slojeve Vinče, jer je poznato da Boian A u Romuniji prethodi Gumelnita

¹ N. Petkov, Predistoričeska bojadisana keramika ot sofijskata kotlovina, Godišnik-Plovdiv 1928—29 (1931), str. 185 i dalje.

² B. A. S. P. R. 16, T. III, 3.

³ Na pr. ibidem T. VII, 12 (Kara Bujuk Dupnica) ili T. XII, 7—12 (Kodža Dermen Mursalevo).

grupi, koja se pak može paralelisati sa vinčanskom kulturom od samih njenih početaka.⁴

Medju materijalom Gumelnita kulture obuhvatio je Gaul i onaj sa lokaliteta Okol Glava kod sela Gnjlana. Ovo bi bilo tačno samo delimice, jer pisac ne vrši izdvajanje materijala koji pripada kompleksu bubanjsko-humske grupe, sa svim njegovim karakteristikama kao T. XLV i XLVI 1, 3. Topografski pretstavlja ovo nalazište jasnu vezu sa srodnim nalazištima Sv. Kirilovo u Bugarskoj i Bujanj i Humska Čuka kot Niša, vezu koja je išla dolinom Marice i Nišave.

Postavka pisca o prenosu »Schnur« keramike sa severa iz južne Rusije preko Bugarske, Makedonije i Jugoslavije u Grčku, nije dovoljno dokumentovana materijalom sa terena, te na taj način gubi od svoje ubedljivosti. Nauka danas sve više odbacuje vezivanje pojedinih elemenata materijalne kulture za Indoevropljane, što je medjutim Gaul sklon da prihvati. U obradi problema Vadastra kulture ostali su izgleda Gaulu nepoznati rezultati rada D. Berciu-a koji je dao elemente za stratigrafiju i hronologiju ove kulture.⁵

Delo J. H. Gaula ima nesumnjivo svojih nedostataka. Uzrok ovima može se medjutim objasniti tragičnom smrću pisca koji nije svoje delo definitivno sredio; a s druge strane, što se bazira na materijalu dobijenom sa tehnički loše vodjenih iskopavanja, za šta ne snosi odgovornost pisac knjige. Medjutim, i pored nedostataka, knjiga J. H. Gaula pretstavlja važan priručnik, koji se može porediti sa Nestorovim delom za Rumuniju ili Tompinim za Madjarsku, koji je na jednom mestu sakupio i sredio dosad poznati neolitski materijal susedne Bugarske i time proširio mogućnosti komparativnih studija i dobijanja potpunije slike u ovom periodu na Balkanskom poluostrvu.

Draga M. Garašanin

I. Kutzián, *The Körös culture, Dissertationes Panonicae Ser. II, No. 23, Budapest 1947, I, str. 1—56, II, T. I—LXXV.*

I. Kutzián latila se obimnog ali i korisnog posla na sakupljanju materijala Körös kulture. Tradicija ispitivanja i rada na ovom materijalu u Madjarskoj prilično je stara. Ovo ispitivanje imalo je nekoliko faza i pretrpelo je znatne promene, o čemu obaveštava I. Kutzián u prvom poglavlju svoje knjige (str. 3—4). Odmah za tim prelazi pisac na pregled samog materijala (str. 4—10). Ovdje ona iznosi sve vrste materijala, koji pretstavlja kulturni inventar ove grupe, počevši od keramike tretirajući njene oblike i tehniku izvodjenja, zatim plastiku, orudje, pršljene za vretena itd. Pisac malo govori o slikanoj keramici koja je, kao što se iz teksta može videti, dosta retko zastupljena (Kopancs, Kontacpart).

Na str. 10—11 govori pisac o naseljima Körös kulture, koja se sva uglavnom nalaze pored reka i potoka. Ovom prilikom govori i o problemu

⁴ V. Miložčić, *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, Berlin 1949, 60 i sl.; M. Garašanin, *Potiska kultura u Banatu*, Starinar N. S. I, 1950, 23.

⁵ D. Berciu, *Archeologia preistorica Olteniei, Craiova 1939, 37 i dalje.*